
NEZABUDNUTEĽNÁ, A PREDSA ZABUDNUTÁ

MARGITA MAYEROVÁ
(11. 11. 1930 – 9. 7. 2013)

Margita Mayerová patrila medzi tie osobnosti slovenského profesionálneho divadla, ktoré po potlačení Pražskej jari boli odsúdené na zabudnutie. Nedávna správa o jej smrti nám pripomenula povinnosť nezabúdať na nič z toho, čím sa zaslúžila o to, že činohra SND si v šesťdesiatych rokoch získala svojimi umeleckými výsledkami povest' divadelnej scény európskeho významu.

Margita Mayerová patrila medzi talenty, ktoré v päťdesiatych rokoch hľadal a objavil Andrej Bagar pri zakladaní profesionálnych divadiel a budovaní divadelnej siete na Slovensku. Pôvabná mladá deva študovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, kde sa od Igora Galandu a Daniela Michaelliho dozvedela, že v budove univerzity prednášajú aj Peter Karvaš a Ján Boor, pedagógovia novozaloženej Divadelnej fakulty. Margita Majerová bola ich prednáškami nadšená a rozhodla sa pokračovať v štúdiu na tejto škole. Po skončení štúdiu nastúpila do Divadla Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene, potom prešla do Divadla Jonáša Záborského v Prešove a napokon činohry Štátneho divadla v Košiciach. Pretože mnohí začínajúci a talentovaní herci museli ešte zdokonaľovať svoju hereckú techniku, cibriť javiskovú reč a dopĺňať vedomosti z teórie a dejín divadla, všestranne vzdelaná Margita Mayerovej divadla v rámci akejsi „závodnej školy práce“ mnoho času venovala prednáškovej činnosti. V kamennom Štátnom divadle v Košiciach, ktoré ašpirovalo na pozíciu druhej činohry na Slovensku, venovala väčšiu pozornosť uvádzaniu moderných hier, ktoré kládli na hercov, odchovaných borodáčovskou školou portrétneho herectva vyššie požiadavky na štylizáciu hereckého prejavu. Pri formovaní hereckého slohu súboru bola cenným partnerom najmä režisérovi Jozefovi Palkovi, ktorý neskôr ako hosť v činohre SND odviedol excelentnú réžiu v Sartrovej hre *Diabol a pánboh*. V tom čase sa už aj kritikom oplátilo cestovať do Košíc na premiéry.

Keď potom v roku 1964 nastúpila Gita Mayerová do Slovenského národného divadla, v spoločnosti to vrelo, pretože obrodny proces, ktorý bol oneskorenou reakciou na XX. Zjazd a odhalenie Stalinových zločinov, naberal na sile.

Margita Mayerová od samého začiatku vedela, kam patrí. Jej partnerom sa vtedy stal i Ján Rozner, ktorého svojho času z divadla pre jeho nekonformné postoje z divadla prepustili a na jeho miesto dosadili Rudolfa Mrliana a Antona Kreta. Veľavravným svedectvom o prudkých politických pohyboch bola aj skutočnosť, že umeleckým šéfom činohry bol Ladislav Chudík, ktorý, čuduj sa svete, nebol členom KSČ a na zasadania stranického výboru ho pozývali ako hosťa. A napokon aj odchod Jána Borodáča, ortodoxného zástancu mchatovského ilustratívneho realizmu, bol jasným signálom, že v SND končí jedna umelecká éra. Zväz slovenských divadelných umelcov v tých časoch usporiadal aktív o Garaudyho práci *Realizmus bez brehov*, na ktorom

v diskusii dominovala Margita Mayerová. A kvôli objektívnosti treba povedať aj to, že tento demokratizačný pohyb v SND sa mohol rozvíjať aj vďaka podpore pracovníkov IV. oddelenia ÚV KSS, Ladislava Ťažkého a Ladislava Šoltýsa, ktorí v aparáte strany statočne vzdorovali dogmatickým tlakom. Keď na začiatku konsolidácie vyzvali stranícke orgány Ladislava Šoltýsa ako námestníka riaditeľa televízie pre program, aby začal robiť čistky, lebo ináč ho vyhodia ako prvého, Šoltýs povedal: To nemusíte, ja už odchádzam. Zobral si kabát a odišiel.

Margita Mayerová od samého počiatku svojho pôsobenia v SND spolupracovala s významnými osobnosťami z radov spisovateľov, dramatikov, básnikov, prekladateľov a kritikov napríklad aj s budúcim ministrom kultúry Miroslavom Válkom. Jej tykadlami v divadelných kultúrach v zahraničí boli jej jazykovo dobre pripravené kolegyne Eva Galandová a Eva Malinová. Kancelária dramaturgie na štvrtom poschodí v Divadle P. O. Hviezdoslava sa stala miestom, kde bolo vždy živo ako v úli a kde sa viedli vášnivé diskusie o tom, ako podporovať divadelnou tvorbu obrodny proces. Medzi nich patrili samozrejme kmeňoví autori SND Peter Karvaš a prozaik Ladislav Ťažký. Gita Mayerová mala úzke kontakty aj s Otomarom Krejčom, vtedy predsedom Zväzu československých divadelných umelcov, ktorý bol zárukou, že zväz sa nestane prevodovou pákou Komunistickej strany Československa. Gita Mayerová mu vyšla ústrety a ponúkla mu v SND pohostinskú režiu. Otomar Krejča si vybral Mahlerovu hru *Mlyn*. Rozhľadená Margita Mayerová ho upozornila na zaujímavú hru Štefan Sokola *Rodinná slávnosť*, ktorú neskôr, už v inej politickej situácii, naštudoval v Divadle S. K. Neumanna Prahe.

SND chcelo reagovať na požiadavky doby aj založením experimentálnej scény na Dostojevského rade, s navrhovaným pracovným názvom SoNDa, ktorej poslaním bolo „sondovať nové možnosti divadla“. Dramaturgia mala však ruky zviazané návštevničkou krízou, preto musela vyjsť divákovi do ústrety aj uvádzaním atraktívneho, komerčného repertoáru. Aj napriek tomu však vznikli inscenácie takých hier, ako bola napríklad Albeeho hra *Kto sa bojí Virginie Woolfovej* alebo Millerova *Cena* s artistickými hereckými výkonomi.

Umelecký šéf Ladislav Chudík s Margitou Mayerovou vytvárali výborný tandem, pretože dramaturgia navrhovanými titulmi vychádzala v ústrety Chudíkovmu úsiliu o modernejší, civilnejší, analytickejší herecký prejav. Chudíkova herecká generácia tento proces napokon začala svojho času už založením činohry Novej scény Národného divadla, čím sa dištancovala od patetického a romantického manierizmu staršej generácie činohry SND. Zásluha Ladislava Chudíka, ktorý sa premenám slovenského herectva venoval vo viacerých verejných vystúpeniach, napríklad aj v obsiahlom prejave na seminári o činohre SND Karlových Varoch o činohre SND, a Margity Mayerovej v tomto období spočívala v tom, že sa dominantne začal presadzovať civilnejší prejav ako to demonštrovali napríklad Ladislav Chudík v *Quentinovi* i v Millerovej hre *Po páde*, alebo Ctibor Filčík v Sartrovej hre *Diabol a pánboh*, či Karol Machata v Millerovej hre *Cena*. Povesť činohry SND v tom čase prenikla do divadelnej Európy a o účinkovanie činohry SND na *Svetovej divadelnej sezóne* prejavil dokonca záujem sir Peter Daubeny, súbor však na protest proti okupácii Československa odmietol uviesť Čechovovu hru *Višňový sad* hoci aj na uzavretom predstavení, akoby Čechov bol Brežnevovým spojencom. Činohra SND sa ešte dostala do Paríža na *Divadlo národov* s predstavením hry Petra Zvona *Tanec nad plačom*, ktoré sa však skončilo neprosťým fiaskom. Poslednými inscenáciami v tejto liberálne orientovanej dramaturgii

Margita Mayerová počas zázajzdu činohry Slovenského národného divadla v roku 1970 s Bukovčanovou drámou *Kým kohút nezaspieva* do vtedajšej Juhoslávie. Za ňou hostitelia z Národného divadla v Novom Sade, vpravo Jozef Kroner, vzadu Juraj Slezáček, Juraj Paška a Marta Gregorová. Snímka archív autora.

mohli byť inscenácie Pavlíčkovej hry *Nanebevstúpenie Sašky Krista* a Sartrovej hry *Špičkové ruky*. Do divadelnej histórie sa však už nedostali, premiéry oboch inscenácií boli ohlásené na druhú polovicu augusta 1968 a to už vchod do Malej scény „dočasne“ obsadili sovietske tanky.

Politický vývoj po okupácii Československa a proces z normalizácie znemožnili, aby činohry SND nerušene pokračovalo vo svojom vývoji. Personálne zmeny v SND sa začali výmenou riaditeľa Ivana Turzu, ktorý „nestačil“ na nové úlohy a nový riaditeľ Ján Kákoš svojim vystúpením na Mestskej konferencii KSS delegátov presvedčil, že je mužom na správnom mieste. O niektorých inscenáciách, ktorými sa SND otvorilo divadelným kultúram na západe vyhlásil: „Celý rad inscenácií prevažne Malej scény, plné psychopatizmu, sexuality, morbídnosti, deštrukcie ľudských hodnôt, vytvorili obraz divadla, napojeného na kanál západného sveta. Očistenie repertoáru divadla od týchto hier si vyžadovalo radikálny zásah. Do konca roka nás čaká ešte ďalšia, povedal by som kozmetická úprava.“

Ďalšie „kozmetické úpravy“ boli dosť drastické a neboli zamerané len na zmeny v repertoári, ale aj na personálne výmeny. Po Kákošovom vystúpení na Mestskej konferencii komunistov nemohli byť nijaké pochybnosti o ďalšom osude Margity Mayerovej. Nasledovala výpoveď v Slovenskom národnom divadle a z milosti dostala miesto v Slovkoncerte, kde vykonávala funkciu obchodnej referentky a od roku 1974 pracovala ako slovesná dramaturgička, kde sa opäť dostala do kontaktu so svojimi bývalými hereckými kolegami, ktorým teraz organizačne zabezpečovala ich vystúpenia v rámci Slovkoncertu.

Margitu Mayerovú vylúčili aj zo Zväzu československých divadelných umelcov a to za politické postoje, ktoré zaujímala v roku 1968. Listom jej to oznámil jej bývalý kolega vo vedení činohry SND a nový predseda zväzu Mikuláš Huba, ktorý tento post zaujal po Tiborovi Rakovskom, ktorý sa dobrovoľne vzdal tejto funkcie, keď ho predtým zavolali na ústredný výbor na priateľský pohovor. Tibor Rakovský odmietal hysterické vystúpenia a riadil sa heslom nevyplazovať jazyk.

Mikuláš Huba zaujímal v roku 1968 také isté politické postoje, ako Margita Mayerová, dokonca na oveľa vyššom politickom rebríku, o čom svedčí aj skutočnosť, že Koordinačný výbor ideovomeleckých zväzov ho so Zorou Jesenskou a Pavlom Števíčkom navrhol ako svojich kandidátov do Ústredného výboru KSS. Jesenská sa členstva UV vzdala, Mikuláš Huba nie. Ako disciplinovaný člen strany ten list o vylúčení zo zväzu podpísať musel. Urobil však aj to, čo urobiť nemusel: využil svoj politický vplyv člena ÚV a zabezpečil prijatie Gitkinej milovanej dcéry na štúdium medicíny. Gita Mayerová sa po čase presťahovala k svojej dcére do Valašského Meziříčí, pretože po prepuserí zo SND prišla aj o svoje členstvo v bytovom družstve v Bratislave. Ako sa mi priznala v jednom z našich posledných telefonických rozhovorov, teraz už bola konečne spokojná a šťastná.

Štefan Šugár